

АПРИЛСКА ЛИТЕРАТУРНА ДИСКУСИЯ '81

Отново април стана месец на строгата писателска самопреценка, на вглеждането в постигнатото и неуспящото, на очертаване с колективни усилия магистралните насоки в нашата литература. И в това има някакъв нетърсен символ — защото именно този месец, с чиято име свързваме качествения скок в цялостния ни живот и в частност в областта на културата и изкуството през последния четвърт век, е като че ли предопределен за отсяване зърното от плевата, за трезво, самокритично и конструктивно оглеждане на успехи и неуспехи — така, както повелява духът на Април. Именно такова е значението и на ставащите вече традиционни априлски литературни дискусии, както показва и втората от тях, състояла се в края на месец април тази година.

Едва ли е необходимо обстойно да изтъкваме обстоятелствата, които оставиха своя отпечатък върху нея — и големите годишнини (тринадесет века от основаването на българската държава и 25 години от историческия Априлски пленум), и особено — току-що завършилият Дванадесети конгрес на БКП, от чиято висока трибуна прозвуча и признанието за успехите на нашата литература, и новите изисквания, които народът и партията, самата епоха, поставят пред нея. И може определено да се каже, че именно тази повеля бе най-верният ориентир в обсъждането на годишната литературна продукция от 1980 г., което нерядко разширяваше границите си, за да се навлезе задълбочено в основните проблеми и тенденции на литературното развитие.

В петте дни на дискусията бяха прочетени седем доклада — за прозата (Наташа Манолова), за поезията (Александър Геров, Васил Колевски), за литературната критика (Пантелей Зарев, Атанас Свиленов), за драматургията (Любомир Тенев), за кинодраматургията (Емил Петров), за детско-юношеската литература (Георги Струмски). Независимо че в някои от тях имаше и доста спорни, а в отделни случаи и явно несъстоятелни оценки, мнения, становища и пр., може да се каже, че като цяло докладите очертаха панорамата на литературната 1980 г. в нейния сложен релеф от тематични и жанрово-стилови търсения, с разпосочността на проблематиката, с върховете на постиженията и провалите

на неуспеха. В това отношение не можем да не отбележим и повишената критичност на някои от докладите — критичност, дошла като пряк отговор на партийната повеля внимателно да се отсява зърното от плевата, да се прилага безкомпромисно и творчески класово-партийният критерий (макар че, разбира се, в това отношение може още много да се желае). А още по-ценно е, че тази критичност бе оплодена не от духа на самоцелно и наплевателско отрицание, а от желанието за съзидание чрез критика. И, както изтъкна в заключителното си слово председателят на СБП Любомир Левчев: „При такава повишена възискателност, със satisfactory конкретност и безспорна компетентност дискусията потвърди като общ извод значителните успехи на нашата нова, социалистическо-реалистическа литература. Особено убедително в докладите и в изказванията се откри онова творческо многообразие и многогласие, което е необходима предпоставка за по-високи постижения.“

Наистина главният извод от дискусията не може да бъде друг — в картината на литературната 1980 г. доминират постиженията, те дават тон и определят насоките на по-нататъшното литературно развитие. Тази безспорна констатация и породената от нея радост не бива обаче да ни кара да затваряме очи пред слабостите, пред негативните тенденции, които са по-опасни, защото надхвърлят рамките на единичната и индивидуална писателска несполука.

И тук стигаме отново до въпроса за ролята и неизпълнените задължения на критиката, поставен с партийна приндициалност и откровеност задълбоченост (за разлика от някои изказвания) в заключителното слово на Любомир Левчев: „Нашата литература има още големи, неразкрити възможности, които ни карат да бъдем неудовлетворени от проблемната задълбоченост на нашия разговор. Твърде много прокламираме класово-партийния критерий, но все още трудно намираме неговите естетически измерения, все още се плашим от големите нови обобщения, гледаме ги с неизживяно неверие в новаторските сили на нашата литература. Затова жизнените факти, неопознати и творчески неовладени, често пъти далеч ни изпреварват.“

Ние сме съгласни с изразеното недоволство от не докрай разкритата социална роля на днешната литература. В хода на дискусията

се откриха множество проблеми, като по някои беше постигнато положително решение. Отхвърлена беше с нищо неоправданата защитна позиция на нашата оперативна критика, онази глуха защита, към която е ориентиран дори истински интересният и богат на критически инвенции доклад на Атанас Свиленов.

Струва ми се, че ние стигнахме до едно общо разбиране, че повишените изисквания и по-голямата отговорност, които се предявяват към нашата критика, не са нито плод на вековечната писателска обида, нито са опит да се стоварят отговорностите за всички неблагоприятни върху плещите на този оперативен жанр. Тъкмо обратното, това е едно голямо признание на по-голямата роля и значение, които нашата литературна критика придобива днес в духа и решенията на Дванадесетия партиен конгрес.

В детството си като всяко дете и аз обичах „Клетниците“ на Виктор Юго. Когато боледувах, четяха ми откъси от нея. Тогава имах привилегията да искам обяснения. Изумявах се на предсмъртната песничка на Гавроша пред барикадата. Какво значи Волтер и Русо — питах се. „Това са хора — отговаряха ми. — Много добри хора.“

„Като са толкова добри, защо са виновни?“ На този труден въпрос получавах отговор, че са писатели, които критикуват. Може би оттогава имам инфантилната представа за критика като за добър човек, виновен за всичко.

Вярно е, че никога по-късно в цялата световна литература не съм срещнал подобно милосърдно и добродушно мнение за критиците. Но ако ми простите тази шега, аз ще потвърдя и сега своето дълбоко убеждение, че значението и даже величината на критиката е тъкмо в тази нейна способност да поеме отговорността, а това значи — вината за литературата, за живота, за всичко.

Тъкмо отказът от тази отговорност признава критиката и критика. Тук ние трябва да подчертаем, че своята повишена възискателност Дванадесетия партиен конгрес не отпраща само към литературната критика, а фактически чрез нея — към цялата литература.

Ние считаме за голям успех на нашата дискусия изиявяването на тази възискателност към всички жанрове.

Изискванията към критиката са фактически изисквания към критическото чувство на всеки писател, към неговата естетическа и дори към неговата нравствена позиция.

Може би тук е мястото да отбележа колко произволно понякога употребяваме термини, като например „нравствен максимализъм“, за да похвалим творби, чиято нравственост просто остава неясна. Няма по-максималистична нравственост от комунистическата, макар че тя никога не е държала да се кичи с такъв епитет. Толкова повече обаче ние сме длъжни да пазим този термин от девалвация. Произволното боравене с

такива максималистични украшения е една от причините, за да се стига до уравниловна критика, която не откроява, а обратно — замъглява, т. нар. йерархия на художествените стойности, обслужва ако не свивия поток, то досадното средно ниво.“

Спираме се така обстойно на този проблем не само от „цехов интерес“ — макар че проблемите на литературознанието и критиката безспорно са централни за нашето списание, — но и защото той все по-определено се очертава като ключов за нормалното развитие на литературния процес. Особено важно е да се разбере, че неизпълнените дългове на критиката не могат да се разглеждат откъснато от общите слабости на нашата литература, още по-малко пък (както очевидно се иска на някои) — чрез тях да се потулят неуспехите в поезията или прозата, драматургията или детско-юношеската литература. Естествено не неуспехите дават тон на литературния живот у нас — напротив, нарасналото международно признание е още едно доказателство за постиженията на днешната българска литература. Но точно на този фон слабостите, пък били те и епизодични, второстепенни и пр., стават особено неприятни, нетърпими — защото те подкопават фундамента на утрешните още по-високи сполуки, препречват пътя към изпълнение на епохалната задача: да се създаде нова социалистическа класика, достойна за зрялото социалистическо общество и за неговите поданици. И в това е вината на критиката — че недостатъчно последователно е реагирала срещу тези слабости от твърда класово-партийна позиция, която е еднакво далеч както от съмнителните напъни на псевдоноваторството, така и от примитивизма, схематизма и догматизма, търсещи понякога прикритието на мнима „идейна чистота“.

И в друго едно отношение проблемите на критиката не могат да се разглеждат откъснато от цялостния ни литературен живот — по отношение на т. нар. литературен климат. Отраден факт за промените в тази област са вече проведените две литературни дискусии — защото те нагледно дават възможност да се обсъди в дух на конструктивна критичност постигнатото независимо от постовите на неговите създатели. Но е необходима още голяма работа за пренасяне дискусияния дух в литературното ежедневие, в непрестанния поток на литературния живот. Защото тъжен факт е, че все още съществуват „некритикуеми величини“; че много редакции странят от критичните мнения; че рядко задействува инстинктът на някаква криво разбрана писателска „взаимна защита“; че — тук стигаме до обратната крайност — понякога под маската на „смела“ и „принципна“ критичност се прикрива нихилистично подценяване на реалните постижения на нашата литература, разчистване на лични сметки, некомпетентност и неетичност...

Време е следователно да бъдат прео-

